

WHODAS 2.0 (WHO Disability Assessment Schedule 2.0)

Detta är en kortversion av manual för 12-frågeversionen av WHODAS som används i CPUP. Komplet manual finns på hemsidan i menylisten, under "Formulär vuxna".

Världshälsoorganisationens formulär för bedömning av funktionshinder *WHO Disability Assessment Schedule* (WHODAS 2.0) är ett generiskt bedömningsinstrument som utgör en standardiserad metod för mätning av hälsa och funktionshinder över kulturgränser. Det är baserat på en omfattande uppsättning av frågor i ICF (Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa) som är tillräckligt tillförlitliga och känsliga för att kunna mäta förändring efter en specifik intervention. Känslighet för förändring testas genom att samma individ bedöms före och efter interventionen. En serie systematiska fältstudier utfördes för att fastställa instrumentets tvärkulturella användbarhet, reliabilitet och validitet samt dess användbarhet inom hälso- och sjukvårdsforskning. WHODAS 2.0 visade sig vara användbart för att mäta nivåer av hälsa och funktionshinder hos den allmänna populationen och för att mäta klinisk effekt och produktivitetsvinst till följd av interventioner.

Ruta 1.1 Varför mäta funktionshinder?

Att diagnostisera och bedöma funktionshinder är värdefullt eftersom det kan ge ledtrådar om faktorer som den medicinska diagnosen (fastställande av sjukdom) inte ensam ger någon information om. Dessa faktorer inkluderar:

- Servicebehov – vilka är patientens behov?
- Vårdnivå – bör patienten behandlas i primärvård, specialistvård, rehabilitering eller annan miljö?
- Tillståndets resultat – vilken är prognosen?
- Sjukhusvistelsens varaktighet – hur länge behöver patienten vara inlagd på sjukhus?
- Erhållande av förmåner vid funktionshinder – har patienten rätt till några förmåner?
- Arbetsprestation – kommer patienten att kunna återgå till arbetet och prestera som tidigare?
- Anpassning till samhället – kommer patienten att kunna återvända till samhället och fungera som tidigare?

Bedömning av funktionshinder är således en viktig faktor i beslutsfattandet inom hälso- och sjukvården när det gäller att:

- identifiera behov
- välja rätt behandling och åtgärder
- mäta resultat och effektivitet
- fastställa prioriteringar
- tilldela resurser.

1.3 Vad är WHODAS 2.0?

WHODAS 2.0 är ett praktiskt, generiskt bedömningsinstrument för mätning av hälsa och funktionshinder på populations-nivå eller i klinisk praxis. WHODAS 2.0 delar in funktionstillstånd i sex livsdomäner (3):

- Domän 1: Kognition – att förstå och kommunicera
- Domän 2: Förflyttning – att röra och förflytta sig
- Domän 3: Personlig vård – att sköta sin hygien, klä sig, äta och vara ensam
- Domän 4: Relationer – att vara tillsammans med andra människor
- Domän 5: Dagliga aktiviteter – aktiviteter relaterade till hushållet, på fritiden, arbetet eller i skolan
- Domän 6: Delaktighet – att delta i aktiviteter tillsammans med andra och att vara delaktig i samhället

WHODAS 2.0 ger för alla sex domäner en profil och ett tillförlitligt samlat mått på funktionstillstånd och funktionshinder som kan användas över kulturgränser i alla vuxna populationer.

Som förklaras ovan grundar sig WHODAS 2.0 på det konceptuella ramverket ICF. Samtliga domäner har tagits fram baserat på en omfattande uppsättning ICF-frågor och relaterar direkt till ICF:s frågor om aktivitet och delaktighet (2). Precis som ICF placerar WHODAS 2.0 hälsa och funktionshinder i ett kontinuum, och funktionshinder definieras som "en tillbakagång i varje funktionsdomän". WHODAS 2.0 har i likhet med ICF dessutom en neutral ståndpunkt vad gäller etiologi. Det betyder att instrumentet är oberoende av en persons tidigare sjukdomshistoria och hälsotillstånd. Detta gör det möjligt att fokusera direkt på funktionstillstånd och funktionshinder och att bedöma funktionstillstånd separat från sjukdomstillstånd.

WHODAS 2.0 finns i flera olika versioner som är olika omfattande med olika administreringssätt (se punkt 2.4 för detaljer). Den långa versionen består av 36 frågor och den korta av 12 frågor om vilka svårigheter gällande funktionstillstånd som respondenten upplevt i de sex livsdomänerna under de senaste 30 dagarna. De olika versionerna – som förklaras i Del 3 – kan administreras av en intervjuare, av respondenten själv eller av ett ombud (dvs. familj, vän eller vårdare). Versionen med 12 frågor förklarar 81 procent av variansen i den mer detaljerade 36-frågeversionen. Generella populationsnormer finns för båda versionerna.

5.2 Administreringssätten för WHODAS 2.0

WHODAS 2.0 kan besvaras av respondenten själv, genom intervju eller av ett ombud.

5.3 Utbildning i hur WHODAS 2.0 ska användas

Referensramar för besvarande av frågorna

För alla versioner av WHODAS 2.0 gäller att respondenterna ska svara på frågorna med följande referensramar i åtanke:

- referensram 1 – grad av svårighet
- referensram 2 – på grund av hälsotillstånd
- referensram 3 – de senaste 30 dagarna
- referensram 4 – genomsnitt av bra och dåliga dagar
- referensram 5 – det sätt som personen vanligtvis genomför aktiviteten på
- referensram 6 – det som inte upplevts under de senaste 30 dagarna räknas inte

Intervjuaren ska vid behov påminna respondenterna om dessa referensramar. Referensramarna beskrivs i mer detalj nedan.

Referensram 1 – grad av svårighet

Under intervjun får respondenterna frågor om i vilken grad de upplevt svårigheter vid utförande av olika aktiviteter. För WHODAS 2.0 innebär svårigheter med en aktivitet följande:

Referensram 2 – på grund av hälsotillstånd

Respondenterna får frågor om svårigheter som uppkommer på grund av hälsotillstånd, bland annat följande:

- sjukdomar eller andra hälsoproblem
- skador
- psykiska eller känslomässiga problem
- problem med alkohol
- problem med droger

Intervjuaren får gärna påminna respondenterna om att frågorna gäller svårigheter som beror på ett hälsotillstånd och inte på andra saker. Till exempel lyder fråga D3.1 i WHODAS 2.0: "Vilken svårighet har du haft att tvätta hela kroppen?" Följande svar är möjliga:

Ingen / Inget	Liten / Litet	Måttlig/t	Stor/t	Extremt / Kan inte
1	2	3	4	5

Om respondenten hade svårt att tvätta sig för att det var kallt är rätt svar "1" för "ingen". Om respondenten däremot inte kunde tvätta sig på grund av artrit ska frågan besvaras med "5" för "extremt eller kan inte".

Referensram 3 – de senaste 30 dagarna

Förklara att man kommer ihåg eventuella svårigheter bäst för en period av en månad tillbaka i tiden. Detta är anledningen till att referensperioden för WHODAS 2.0 är de senaste 30 dagarna.

Referensram 4 – genomsnitt av bra och dåliga dagar

Vissa respondenter upplever variationer i den grad av svårighet som de upplevt under de senaste 30 dagarna. I dessa fall ska respondenterna ge ett svar som motsvarar ett genomsnitt av bra och dåliga dagar.

Referensram 5 – det sätt personen vanligtvis genomför aktiviteten på

Respondenterna ska skatta den svårighet de upplever på det sätt som de vanligtvis utför aktiviteten. Om hjälpmedel eller personlig assistans vanligtvis finns till hands ska respondenten ta med detta i beräkningen. Som nämns ovan lyder till exempel fråga D3.1: "Vilken svårighet har du haft att tvätta hela kroppen?", och möjliga svar varierar från "ingen" till "extrem eller kan inte" eller "ej relevant".

Om en respondent med en ryggmärgsskada har en personlig assistent som hjälper till med den dagliga hygien och som tack vare denna hjälp inte upplevde några svårigheter att tvätta sig ska frågan besvaras med "1" för "ingen". Intervjuare som vill utvärdera värdet av personlig eller teknisk assistans kan ställa frågan två gånger (dvs. utan och med personlig eller teknisk assistans). I exemplet med respondenten med en ryggmärgsskada skulle frågan besvaras med "1" (för "ingen") med hjälp, men med "5" (för "extrem eller kan inte") utan hjälp.

Referensram 6 – frågor som inte är relevanta

WHODAS 2.0 syftar till att fastställa graden av svårighet som upplevs i aktiviteter som en person faktiskt utför, i motsats till aktiviteter som en person skulle vilja utföra eller kan utföra, men som han eller hon faktiskt inte utför. Intervjuare ska avgöra om svaren är relevanta eller inte. Till exempel undrar man i fråga D2.5 vilken svårighet respondenten hade att gå en längre sträcka, till exempel en kilometer, och möjliga svar varierar än en gång från "ingen" till "extrem eller kan inte" eller "ej relevant".

Om respondenten inte kan gå en kilometer för att han eller hon har ett brutet ben ska frågan besvaras med "5" för "extrem eller kan inte". Om respondenten däremot inte har försökt att gå en kilometer för att han eller hon kör bil överallt ska frågan besvaras med "ej relevant". Ett annat exempel är frågan D3.4: "Vilken svårighet har du haft med att vara ensam under några dagar?". Denna fråga kan besvaras med "ingen" till "extrem eller kan inte" eller "ej relevant". Om respondenten bor med sin familj och inte har varit ensam under ett par dagar under de senaste 30 dagarna ska frågan besvaras med "ej relevant".

Detaljerade frågebeskrivningar - Vilken svårighet har du haft de senaste 30 dagarna med att:

S1 Stå under längre perioder såsom 30 minuter?

Förtydligande text finns inte

S2 Ta hand om ditt hushåll?

Den här globala frågan syftar till att ta reda på eventuella svårigheter som respondenterna upplever i samband med att sköta hushållet och ta hand om familjemedlemmar eller andra människor som står dem nära.

Be respondenterna att tänka på alla typer av hushållssysslor eller familjebehov, bland annat följande:

- fysiska behov
- emotionella behov
- ekonomiska behov
- psykologiska behov

I vissa kulturer kan män uppge att de inte ansvarar för att ta hand om hushållet. I den här situationen bör du förtydliga att ta hand om hushållet även innefattar följande:

- att sköta ekonomin
- att göra reparationer på bil eller hus
- att sköta hemmets trädgård
- att hämta barn från skolan
- att hjälpa till med läxor
- att uppfostra barn

Ge vid behov andra exempel som beskriver aktiviteter i hemmet som män ansvarar för i den aktuella kulturen.

I detta sammanhang har "hushåll" en bred betydelse. Om respondenten inte har ett permanent hem finns det ändå aktiviteter i samband med underhåll och skötsel av respondentens tillhörigheter. Den här frågan omfattar även sådana aktiviteter.

S3 Lära dig en ny uppgift, till exempel hur man tar sig till en ny plats?

Ett exempel för den här frågan är att lära sig vägen till en ny plats. Om respondenterna ber om förtydliganden eller verkar fundera enbart över hur väl de klarar att ta sig till en ny plats ska du be dem att tänka på andra situationer under den senaste månaden som krävde att de lärde sig något nytt, till exempel:

- på jobbet (t.ex. en ny procedur eller en ny arbetsuppgift)
- i skolan (t.ex. en ny kurs)
- i hemmet (t.ex. att lära sig reparera något)
- på fritiden (t.ex. att lära sig ett nytt spel eller ett nytt hantverk)

Be respondenterna betygsätta sig själva utifrån hur lätt de kunde ta till sig ny information, hur mycket assistans eller repetition de behövde för att lära sig och hur väl de kom ihåg vad de lärt sig.

S4 Hur stort problem har du haft med att delta i aktiviteter i samhället (till exempel festligheter, religiösa eller andra aktiviteter) på samma sätt som andra?

Vid behov kan du ge fler exempel på gemensamma aktiviteter, till exempel möten, marknader, fritids- eller sportaktiviteter i staden, närområdet eller gemenskapen. Det viktiga i den här frågan är om respondenterna kan delta i sådana aktiviteter eller om det finns sådant som hindrar dem från att göra det.

Om respondenterna verkar osäkra på vad som menas med "på samma sätt som andra människor" ska du be dem att fundera över:

- i vilken utsträckning folk i deras gemenskap kan delta i gemensamma aktiviteter
- uppskatta sin egen grad av svårighet när det gäller att delta i gemensamma aktiviteter jämfört med denna bedömning.

S5 Hur mycket har du påverkats känslomässigt av ditt hälsotillstånd?

Den här frågan hänvisar till graden av känslomässig påverkan som respondenterna upplevt på grund av sitt hälsotillstånd. Exempel på sådana positiva eller negativa känslor är ilska, sorg, ånger, tacksamhet och uppskattning

S6 Koncentrera dig under tio minuter på att göra något?

Den här frågan syftar till att fastställa respondentens bedömning av hur svårt han eller hon hade att koncentrera sig under kortare perioder, här definierat som tio minuter. Respondenter förstår i allmänhet denna fråga. Om respondenten ber om ett förtydligande ska du dock be honom eller henne att tänka på sin koncentration under normala omständigheter snarare än vid tillfällen när han eller hon är upptagen med ett problem eller befinner sig i en ovanligt distraherande miljö. Vid behov kan du be respondenten att tänka på sin koncentration när han eller hon utför olika arbetsuppgifter, läser, skriver, ritar, spelar ett musikinstrument, monterar ihop något och så vidare.

S7 Gå en längre sträcka såsom en kilometer?

Förtydligande text finns inte

S8 Tvätta hela kroppen?

Den här frågan handlar om hur respondenter kan tvätta sig på det sätt som är brukligt i deras kultur.

Om respondenten uppger att han eller hon inte tvättat sig under de senaste 30 dagarna ska du fråga om detta beror på ett hälsotillstånd (enligt definitionen i WHODAS 2.0). Om respondenten uppger att det beror på ett hälsotillstånd ska frågan besvaras med "5" eller "extremt svårt eller kan inte". Om respondenten uppger att han eller hon inte har tvättat sig av en orsak som inte är hälsorelaterad ska frågan besvaras med "ej relevant" (N/A).

S9 Klä dig?

Den här frågan inkluderar alla aspekter av på- och avklädning av övre och nedre kroppen. Be respondenten att tänka på aktiviteter som att ta fram kläder från förvaringsplatser (dvs. garderob eller byrå) och att knäppa knappar, knyta snören osv. när de besvarar frågan.

S10 Bemöta människor som du inte känner?

Den här frågan handlar om att bemöta främlingar i olika situationer, till exempel:

- i en butik
- i kontakt med personal
- när man ber främlingar om hjälp

När du betygsätter frågan ska du be respondenten att tänka på både att närma sig sådana människor och att interagera med dem på ett sätt som leder till önskat resultat

S11 Bibehålla en vänskapsrelation?

Med detta menas bland annat att

- höra av sig
- umgås med vänner på brukligt sätt
- ta initiativ till aktiviteter med vänner
- delta i aktiviteter man blir inbjuden till.

Vissa respondenter kan uppge att de inte har gjort något som innebär interaktion med vänner under de senaste 30 dagarna. I sådana fall ska du fråga om detta beror på ett hälsotillstånd (enligt definitionen i WHODAS 2.0). Om respondenten uppger att det beror på ett hälsotillstånd ska frågan besvaras med "5" eller "extremt svårt eller kan inte". Om respondenten uppger att det inte beror på ett hälsotillstånd ska frågan besvaras med "N/A" för "ej relevant".

S12 Ditt dagliga arbete eller studier?

Den här globala frågan syftar till att beskriva respondenternas värdering av eventuella svårigheter gällande aktiviteter i det dagliga arbetet eller i studierna. Detta inkluderar bland annat att komma i tid, ta emot och följa instruktioner och ge instruktioner till andra, planera och organisera, uppfylla förväntningar på arbetsplatsen och andra relevanta aktiviteter.